

מקדש המעט בספר יחזקאל

עיון בספר יחזקאל

ראשי פרקים

הקדמה

- א. סיור יחזקאל בירושלים - פשעי ישראל
- ב. חטאי ירושלים ומסעי מרכבת ה'
- ג. פליטת ישראל - תפיסתם של יושבי ירושלים
- ד. חורבן ירושלים ושובם של הגולים
- ה. מקדש מעט - במשנת חז"ל
- ו. מקדש קבע בעת הגאולה
- ז. סיכום

הקדמה

כיום, אין לנו מקום כינוס לתפילה ולדרישת התורה, אלא בבתי הכנסת ובבתי המדרש. מקומות אלו החליפו את המקום המרכזי בו היו כל ישראל מתקבצים לתפילה, המקדש, כפי שהדבר מתבטא בתפילת שלמה:

וְשָׁמַעְתָּ אֶל תַּחֲנוּן עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֵל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה
תִּשְׁמַע אֶל מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֵל הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסִלַּחְתָּ.

מלכים א, ח, ל

כמו כן שימש המקדש גם כמרכז לפסיקת ההלכה לכל ישראל, כפי שמתואר בתורה:

כִּי יִפְּלֵא מִקֶּדֶךָ דְבַר לְמִשְׁפַּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְבַר רִיבָת
בְּשַׁעֲרֵיךָ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל הַפְּתִיחַ
הַלְוִיִּם וְאָל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְבַר הַמִּשְׁפָּט:
וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ
לְעֵשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶדְךָ: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֶדְךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל:

דברים יז, ח-יא

אלא שנשאלת השאלה, מנין לחכמים לקבוע את בתי המדרש והכנסיות כתחליפים (אפילו יהיו זמניים) למקום המקדש? במאמר זה אציע כי יחזקאל הנביא הוא אשר ייסד את כל המפעל הגדול של חכמים ליצור תחליפים למקום המקדש ולארץ ישראל, עד אשר ה' ברחמיו הגדולים יחזירנו לארצנו, ונבנה את מקום מקדשנו. עוד אענה על השאלה: כיצד יתקיים המקדש השלישי לעולם?

סיור יחזקאל בירושלים - פשעי ישראל

בפרקים ח' עד י"א בספר יחזקאל מובאות נבואותיו של יחזקאל, בעוד זקני יהודה, הגולים כבר שש שנים בארץ כשדים, יושבים לפניו. בנבואתו, מובא יחזקאל במראות א-לוהים אל ירושלים, ועובר סיור חזותי המציג את פשעיהם של יושבי ירושלים:

- בתחילה הוא מובא "אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צְפוֹנָה [...] מִצְפוֹן לְשַׁעַר הַמְּזֻבָּח" (ח', ג'), שם הוא רואה "סִמְלָה הַקְּנָאָה הַזֶּה בְּבִאָה" (שם, ה'), ופירושו יהודה אייזנברג במאמרו 'פרק ח: סמל הקנאה המקנה', שהניחו את פסל מנשה או פסל ירבעם.
- לאחר מכן, מובא יחזקאל "אֶל פֶּתַח הַחֲצָר" (שם, ז'), שם בקיר הוא רואה "כָּל תְּבִנֵּי רָמֵשׁ וּבְהֵמָה שֶׁקֵּץ וְכָל גְּלוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מִחֻקָּה עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב: וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזֻּקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיֹּאזְנִיחוּ בֶן שָׁפָן עִמָּד בְּתוֹכָם לְפָנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטָרְתוֹ בָּדָדוֹ וַעֲתָר עֲנַן הַקְטָרֶת עָלָה" (שם, י"א).
- לאחר מכן (שם, י"ד), מתאר יחזקאל שהוא מובא "אֶל פֶּתַח שַׁעַר בֵּית ה' אֲשֶׁר אֶל הַצְּפוֹנָה", שם הוא רואה "וְהִנֵּה שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מִבְּכוֹת אֶת הַתַּמּוּז".
- אחר כך (שם, ט"ז) מובא יחזקאל "אֶל חֲצָר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הַיִּכָּל ה' בֵּין הָאוֹלָם וּבֵין הַמְּזֻבָּח", שם הוא רואה "כַּעֲשָׂרִים וְחַמְשָׁה אִישׁ אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיִּכָּל ה' וּפְנֵיהֶם קִדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיָּתָם קִדְמָה לְשִׁמְשׁ".
- לבסוף (פרק י"א) מובא יחזקאל "אֶל שַׁעַר בֵּית ה' הַקְּדָמוֹנִי הַפּוֹנֶה קְדִימָה", ושם הוא רואה "וְהִנֵּה בְּפֶתַח הַשַּׁעַר עֹשָׂרִים וְחַמְשָׁה אִישׁ וְאָרְאָה בְּתוֹכָם אֶת יֹאזְבֵּב בֶּן עֶזֶר וְאֶת פְּלִטְיָהוּ בֶן בְּנֵיָהוּ שְׂרֵי הָעָם" (שם, א'). את חטאם מסביר ה' במפורש: "אֲלֵה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אֲנֹן וְהֵיעֲצִים עֲצַת רָע בְּעִיר הַזֹּאת" (שם, ב'). נביא בהמשך את ההסבר במה מאשים אותם הנביא.

משמעות הסיוור של יחזקאל בירושלים נראית כמכוונת להסביר לו מדוע עתיד ה' להוציא על יושבי ירושלים גזר דין כה קשה. בלשונה של התורה, "מה חרי האף הגדול הזה?" (דברים כט, כג). אם כן, התשובה ברורה: כל שדרות העם אשר בירושלים עושים תועבות לפני ה'; בנסתר ובגלוי, זקני העם, השרים ושאר העם, כולל הנשים - כולם שותפים לטומאת העיר.

אמנם האם זו הסיבה היחידה? נראה שלא, שאם כן לא היה צריך ה' לקחת את יחזקאל במראות א-לוהים על מנת שיראה בעצמו את כל המעשים בכל מקומות המקדש, אלא היה לו להסתפק בתיאור החטאים של החוטאים שבעבורם צריכים הם להיענש.

לעניות דעתי, מטרת הסיוור בבית המקדש היא להסביר ליחזקאל מדוע הוא ראה את השכינה על גבי מרכבה בנהר כבר אשר בכבל, כפי שמתואר בפרק א':

וַיְהִי בַשָּׁלְשִׁים שָׁנָה בְּרַב־יְעִי בְּחַמְשָׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְּתוֹךְ-הַגּוֹלָה עַל-נְהַר-כְּבָר נִפְתָּחוּ הַשָּׁמַיִם וְאָרְאָה מְרִאֹת אֲ-לֵהִים [...] וְאָרָא וְהִנֵּה רִיחַ סַעֲרָה בָאָה מִן-הַצְּפוֹן עֲנַן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת וְנִגְהָ לּוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ קָעִין הַחֲשָׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: מִתּוֹכָהּ דְמוֹת אַרְבַּע חַיֹּת [...] וְהַחַיֹּת רָצוּא וְשׁוֹב כְּמִרְאֵה הַבְּזָק: וְאָרָא הַחַיֹּת וְהִנֵּה אוֹפֵן אֶחָד בְּאָרְץ אֶצֶל הַחַיֹּת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו [...] וּבִלְקַחַת הַחַיֹּת יִלְכוּ הָאוֹפָנִים אֶצְלָם וּבְהִנָּשָׂא הַחַיֹּת מֵעַל הָאָרְץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפָנִים [...] וְדְמוֹת עַל-רִאשֵׁי הַחַיֹּת רָקִיעַ קָעִין הַקָּרַח הַנוֹרָא נְטוּי עַל-רִאשֵׁיהֶם מְלֻמְעָלָה [...] וּמִמֵּעַל לְרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל-רִאשֵׁם כְּמִרְאֵה אֶבֶן-סַפִּיר דְמוֹת כֶּסֶף וְעַל דְמוֹת הַכֶּסֶף דְמוֹת כְּמִרְאֵה אָדָם עָלָיו מְלֻמְעָלָה [...] הוּא מְרִאֵה דְמוֹת כְּבוֹד-ה' וְאָרְאָה וְאָפַל עַל-פָּנָי וְאָשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר.

יחזקאל א, א-כח

תיאור המרכבה בא להמחיש ליחזקאל שהשכינה כבר אינה בירושלים, אינה עוד במקום קבע, אלא נודדת היא על גבי מרכבה הנישאת על ידי חיות.

חטאי ירושלים ומסעי מרכבת ה'

בפרק י', לאחר שיחזקאל כבר נוכח לראות את חטאי ישראל המובילים לעונש, ואת שליח ה' שלוח לזרוק גחלים על ירושלים (סמל החורבן), מוסיף יחזקאל לתאר את עליית כבוד ה' על הכרובים (החיות) שנועדו לשאת את מרכבתו מחוץ לירושלים:

והַפְּרָכִים עֹמְדִים מִיָּמִין לַבַּיִת בָּבֹאוּ הָאִישׁ וְהָעֶנָן מָלֵא אֶת הַחֲצָר הַפְּנִימִית׃
 נִיָּרָם כְּבוֹד ה' מֵעַל הַכְּרוּבִים עַל מַפְתַּן הַבַּיִת וַיִּמְלֵא הַבַּיִת אֶת
 הָעֶנָן וְהַחֲצָר מְלֵאָה אֶת נֹגַהּ כְּבוֹד ה': וְקוֹל פְּנֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד הַחֲצָר
 הַחֲצִינָה קְוֹל אֶל-שְׁדֵי בְּדָבָרוֹ: [...] נִיצַא כְּבוֹד ה' מֵעַל מַפְתַּן
 הַבַּיִת נִיצַעַמַד עַל הַכְּרוּבִים: וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת פְּנֵיהֶם וַיִּרְאוּ מִן
 הָאָרֶץ לְעֵינֵי בְּצִאתָם וְהָאוֹפָנִים לְעַמְתָּם נִיצַעַמַד פֶּתַח שַׁעַר הַבַּיִת ה'
 הַקָּדְמוֹנִי וְכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָלֵיהֶם מְלֻמְעָלָה: [...] וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת
 פְּנֵיהֶם וְהָאוֹפָנִים לְעַמְתָּם וְכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עָלֵיהֶם מְלֻמְעָלָה: נִיצַעַל
 כְּבוֹד ה' מֵעַל תוֹף הָעִיר נִיצַעַמַד עַל תֵּהָרָה אֲשֶׁר מִקְּדָם
 לְעִיר:

יחזקאל י', ג-כג

תיאור יציאת כבוד ה' מהבית ומירושלים, ועמידתו על הר הזיתים, ממחיש קודם כל את העובדה שבית המקדש, אף שעדיין עומד על כנו, הינו ללא שכינה, ובעוד תקופה קצרה עתיד הוא להיחרב; אך בנוסף, הוא גם עונה על השאלה מדוע השכינה נודדת מבית המקדש וירושלים. הטעם פשוט: כאשר משווים את תיאור הטומאות שעשו בבית המקדש (אשר ראינו לעיל) לתיאור עזיבת השכינה מהמקדש, רואים שהאירועים תלויים זה בזה ומשפיעים זה על זה: עזיבת המקדש תלויה בטומאות בני ישראל.

נמצא, אם כן, שעזיבת ה' את משכן הקבע שלו בירושלים ועלייתו על מרכבה נודדת בגולה נובעות באופן ישיר מטומאות בני ישראל אשר עשו במקדש.

הבנה זו אומר יחזקאל במפורש. בסוף תיאור עזיבת כבוד ה' את המקדש, ועלייתו על גבי המרכבה ויציאתו מחוץ לירושלים, מסביר יחזקאל שהתיאור של המרכבה שעליה יוצא מחוץ לירושלים תואם למרכבה שראה על נהר כבר, וכך כתב: "היא החיה אשר ראיתי תחת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּנְהָר כְּכֹר וְאָדַע פִּי כְּרוּבִים הִמָּה" (י', כ'). מסתבר שהנביא יחזקאל אינו מבין מדוע הוא רואה מראות א-לוהים בחו"ל, הלא כבוד ה' בירושלים בבית המקדש. על כך עונה לו ה' באמצעות תיאור מסע השכינה מירושלים - אין כבוד ה' עוד בירושלים בעקבות טומאות בני"א אלא נמצא הוא בבבל בנהר כבר, על כן הוא חזה את המרכבה שם.

פליטות ישראל - תפיסתם של יושבי ירושלים

אך לא רק המקדש עתיד להיחרב בעקבות עזיבת כבוד ה'. לעזיבתו של כבוד ה' (השכינה) את ירושלים יש משמעות גם לגורלם של שארית ישראל. הבה נעיין בפרק י"א - התחנה האחרונה במסע השכינה מירושלים - בכדי להבין משמעות זו.

אולם לפני כן, הקדמה קטנה. בספר ירמיהו מתואר ויכוח מר בין ירמיהו ובין נביא שקר בשם שמעיה הנחלמי:

וְאֵלֶּה דְבָרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יְרֵמְיָה הַנְּבִיא מִירוּשָׁלַם אֶל-יְהוֹנָתָן וְזִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֵלֶּה
 הַפְּהִנִים וְאֵלֶּה הַנְּבִיאִים וְאֵלֶּה פְּלִהֲעָם אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַם בְּכֶלָה:
 פֹּה אָמַר ה' צְ-בָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם בְּכֶלָה:
 בְּנוּ בָתִּים וְשָׁבוּ וְנִטְעוּ גִּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן: קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת
 וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאֲנָשִׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוֹת וְרָבוּ שָׁם וְאֵל
 תִּמְעָטוּ: וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְּעַדָּהּ אֵל
 ה' כִּי בְשָׁלוֹמָה יְהִי לְכֶם שְׁלוֹם:

וְאֵל-שְׁמַעְיָהוּ הַנְּחָלְמִי, תֹּאמֶר לְאֹמֶר. פֹּה-אָמַר ה' זָ-בָאוֹת, אֶל-לֵהִי יִשְׂרָאֵל--
 לֵאמֹר: יַעַן אֲשֶׁר אָתָּה שָׁלַחְתָּ בְּשִׁמְכָה סְפָרִים, אֶל-כָּל-הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם,
 וְאֵל-צַפְנִיָה בֶן-מַעֲשִׂיָה הַפְּהֵן, וְאֵל כָּל-הַפְּהָנִים לֵאמֹר [...]]
 לָמָּה לֹא גַעַרְתָּ, בְּיָרְמְיָהוּ, הָעֲנֹתְתִי--הַמְתַּנַּבֵּא, לָכֶם. כַּח כִּי עַל-כֵּן שָׁלַח אֱלֹהֵינוּ,
 בְּכָל לֵאמֹר--אֲרַפָּה הִיא; בְּנוֹ בְּתִים, וְשָׁבוּ, וְנִטְעוּ גִנוֹת, וְאָכְלוּ אֶת-פְּרִיָהֶן [...]]
 וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: שָׁלַח עַל כָּל הַגּוֹלָה לֵאמֹר פֹּה אָמַר ה' אֶל
 שְׁמַעְיָה הַנְּחָלְמִי יַעַן אֲשֶׁר נָבֵא לָכֶם שְׁמַעְיָה וְאֲנִי לֹא שָׁלַחְתִּיו וַיִּכְטַח אֶתְכֶם עַל
 שְׁקָר:”.

ירמיהו כט, א-לא

נושא המחלוקת בין ירמיהו לשמעיה היה בשאלה מה צריכים לעשות בני הגולה שגלו על ידי נבוכדנאצר. האם צריכים הם להשתקע בגלות עד שירחמם ה', או שמא אין להם להשתקע שם, אלא בעוד זמן קצר עתידים הם לחזור לירושלים. ירמיהו הנביא טען שצריכים הם להשתקע, ואילו שמעיה טען כנגדו שלא. נראה שתפיסתו זו של שמעיה היוותה את הבסיס לתפיסתם של יושבי ירושלים בתקופת יחזקאל. לאחר ששולח ה' את המשחיתים, להחריב את ירושלים, נאמר:

וַתֵּשֶׂא אֹתִי רוּחַ, וַתָּבֵא אֹתִי אֶל שַׁעַר בַּיִת ה' הַקָּדְמוֹנִי הַפּוֹנֶה קְדִימָה. וְהִנֵּה
 בַּפֶּתַח הַשַּׁעַר עֹשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ. וְאָרְאָה בְּתוֹכָם אֶת יֶאֱזַנְיָה בֶן עֶזֶר, וְאֶת
 פְּלִטְיָהוּ בֶן בְּנֵי-הוֹ-שָׂרֵי הָעָם: וַיֹּאמֶר אֵלַי: ”כֵּן אָדָם אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אָנוּ,
 וְהַיְעֲצִים עֲצַת רַע בְּעֵיר הַזֹּאת: הָאֲמָרִים: ”לֹא בְקָרוֹב בְּגוֹת בְּתִים, הִיא הַסִּיר
 וְאֲנַחְנוּ הַבְּשָׂר:”

יחזקאל יא, א-ג

שרי העם היושבים בשער העיר ובתוכם פלטיה ויאזניה אומרים כדברים שאמר שמעיה בוויכוחו עם ירמיהו. הם טוענים כי אין לאנשי הגולה לבנות בתים; לא יהיה חורבן בירושלים, ועתיד העם לחזור במהרה. הם רואים עצמם כבשר בתוך סיר בישול, שעל ידי הבישול הבשר מחזיק לאורך זמן ולא מתקלקל; כך ירושלים תהיה לסיר לשמור על העם מפני חורבן.

טענה זו ביסודה מושתתת על התפיסה שירושלים הינה עיר ה', ועל כן ה' ישמור על הנמצאים בתוכה. אולם במקום לראות את ישועת יושבי ירושלים, נאמר: ”וַיְהִי כִּהְנַבְאִי, וּפְלִטְיָהוּ בֶן בְּנֵי מֵת” (י"א, י"ג). אחד משרי העם החשובים, מתנבא יחזקאל, עתיד למות. יחזקאל רואה זאת כסמל לחיתום דינם של יושבי ירושלים, והוא מגיב כך: ”וְאֶפְלַע עַל פְּנֵי. וְאֶעֱזֵק קוֹל גְּדוֹל. וַאֲמַר: ”אֵהָה ה' א-להים! כָּלָה אָתָּה עֲשֵׂה אֶת שְׂאֲרֵי יִשְׂרָאֵל” (שם, שם). יחזקאל זועק כלפי ה' שעל ידי כליון שרי ירושלים, מביא הוא כליה על עם ישראל כולו, שהרי יושבי ירושלים הינם שארית ישראל.

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: ”כֵּן אָדָם אֶחָיִד, אֶחָיִד אֲנָשִׁי גְאֻלְתָּךְ, וְכָל בַּיִת יִשְׂרָאֵל
 כְּלָה, אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יְרוּשָׁלַם: ”רַחֲמֵנוּ מֵעַל ה'! לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ-
 לַמְּוֹרָשָׁה:” לָכֵן, אָמַר ה' א-להים, כִּי הִרְחַקְתִּים בְּגוֹיִם, וְכִי
 הִפְצִיזְתִּים בְּאַרְצוֹת, נֶאֱהָי לָהֶם לְמַקְדָּשׁ מַעֲט בְּאֶרְצוֹת אֲשֶׁר
 בָּאוּ שָׁמָּה:”

יחזקאל שם, יד-טז

ה' מתקן את יחזקאל. הוא מאשים אותו בכך שאינו מעריך את האנשים הקרובים לו, 'אחיו' יושבי הגלות. יתרה מכך, תפיסתו של יחזקאל מזדהה עם תפיסתם השגויה של יושבי ירושלים שהאמינו שהגולים אבודים, וכי רק יושבי ירושלים הינם בחירת ישראל ושארית הפליטה.

הם חשבו כך משום שראו את גלות יהויכין כעונש שאין לו תיקון, וכי האנשים ששרדו בירושלים ולא גלו, אותם ה' לא יגלה; לא מפני שהם צדיקים במעשיהם, אלא משום שהם ראו את ירושלים כבית ה' אשר השכינה שוכנת בו לעולם, אפילו כשהם חוטאים. תפיסה זו מוכרת זה מכבר מדברי העם לירמיה שאמר חשש לחורבן אפילו אם יחטאו, הודות לבית המקדש שמוגן מפני חורבן. על כך משיב להם ירמיה הנביא "פה-אמר ה' צ-כאות, א-להי ישראל, היטיבו ורכיכם, ומעלליכם; ונאשכנה אתכם, במקום הזה: אל-תבטחו לכם, אל-דברי השקר לאמר: היכל ה' היכל ה', היכל ה' המה". (ז', ג'-ד')

לא זאת התפיסה הנכונה, אומר ה' ליחזקאל. אין ליושבי ירושלים לסמוך על המקדש שיצילם, שהרי כפי שראינו כבר, השכינה אינה שורה, וממילא אין המקדש בית ה', וממילא אין להם לסמוך עליו שעל ידו יינצלו גם אם ירשיעו.

התפיסה הנכונה היא כי דווקא יושבי הגולה, אלה שגלו, הם שעתידים לשוב לארץ, משום שהם נכלמו ממעשיהם ועתידים לחזור בתשובה שלימה ולחזור לארץ ישראל. לעת עתה, כל זמן שהם בגולה ישרה ה' שכינתו עליהם, באמצעות 'מקדש מעט', וישגיח עליהם לבל יכלו בגולה.

נמצא שיושבי ירושלים אינם 'שארית ישראל' כלל, אלא יושבי הגלות הם השארית, וכלפיהם צריך להיות עיקר המאמץ והדאגה.

חורבן ירושלים ושובם של הגולים

ממשיך יחזקאל ומתאר את עתידם של יושבי ירושלים:

ותפל עלי רוח ה', ויאמר אלי: אמר: פה אמר ה': בן אמתם בית ישראל, ומעלות רוחכם אני ידעתיה: הרביתם חלליכם בעיר הזאת, ומלאתם חוצותיה חלל: לכן, פה אמר ה' א-להים: חלליכם אשר שמתם בתוכה, המה הבשר והיא הסיר, ואתכם הוציא מתוכה: חרב יראתם, וחרב אביא עליכם. נאם ה' א-להים: והוצאתי אתכם מתוכה, ונתתי אתכם ביד זרים, ועשיתי ככם שפטים: בחרב תפלו. על גבול ישראל אשפוט אתכם, וידעתם פי אני ה': ה י א ל א ת ה י ל כ מ ל ס י ר , ו א ת מ ת ה י ו ב ת ו כ ה ל ב ש ר , א ל ג ב ו ל י ש ר א ל א ש פ ט א ת כ מ : ו י ד ע ת מ פ י א נ י ה ' : ה י א ל א ת ה י ל א ע ש י ת מ , ו כ מ ש פ ט י ל א ע ש י ת מ , ו כ מ ש פ ט י ג ו י מ א ש ר ס ב י ב ו ת י כ מ ע ש י ת מ :

יחזקאל יא, ה-יב

יחזקאל מנבא שנבואתם השקרית של יושבי ירושלים - שהם יהיו הבשר וירושלים תהיה לסיר - לא תחול עליהם, אלא על האנשים הרבים שהם רצחו בעיר. אותם הנרצחים יהיו הבשר (המת), ויושבי ירושלים יגלו מן העיר וימותו בחו"ל, לא הם, מכריז ה', יהיו שארית ישראל (ע"פ פירוש המצודות). לעומת זאת, בתוך נבואת החורבן, מתנבא יחזקאל על עתידם של יושבי הגלות:

לכן, אמר: "פה אמר ה' א-להים: וקבצתי אתכם מן העמים, ואספתי אתכם מן הארצות אשר נפצותם בהם, ונתתי לכם את אדמת ישראל: וכאו שמה וחסירו את כל שקוציה, ואת כל תועבותיה ממנה: ונתתי להם לב אחר, ורוח חדשה אפון בקרבכם, וחסרתי לב האבן מבשרם, ונתתי להם לב בשר: למען בחקתי לכו, ואת משפטי ישמרו. ועשו אתם, והיו לי לעם, ואני אהיה להם ל-אלהים: שם, יז-כ

יחזקאל מנבא שיושבי הגלות עתידים להיגאל בשנית, לשוב לארץ ישראל, להסיר את כל התועבות שנעשו שם (רצח, עבודה זרה, חילול שבת וכדומה) ולקיים את כל חוקי התורה. הגאולה תצמח מיושבי הגלות, וה' עתיד להתזיר את יושבי הגלות להיות עמו בארץ ישראל.

מקדש מעט - במשנת חז"ל:

ראינו עד כה שנבואת יחזקאל באה לגלות שקיימת מציאות (אף על פי שאיננה אידיאלית, כמובן) בה יהיו ישראל בגלות, וה' יהיה עמהם ב'מקדש מעט'. אמנם, מה משמעותו של מקדש מעט? האמוראים מתייחסים למושג 'מקדש מעט' ככולל מעין 'מקדשים רבים', המשמשים תחליף למקדש הקבע שהיה בירושלים. כך נראה בגמרא:

"ואהי להם למקדש מעט" - אמר רבי יצחק: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. ורבי אלעזר אמר: זה בית רבינו שבבבל.

בבלי מגילה כט, ע"א

האמוראים ראו את 'מקדש מעט' המופיע ביחזקאל כמתייחס למוקדים שבהם התאספו קהילות קהילות בגולה, ולמדו תורה והתפללו. הקשר בין 'מקדש' לתורה ולתפילה נובע כנראה מהלימוד שעבודה היא תפילה, כמו שמצאנו במקור אחר:

ומנא לן דבתפלה דתניא {דברים יא-יג} "לאהבה את ה' א-להיכם ולעבדו בכל לבבכם", איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפלה.

בבלי תענית ב, ע"א

ובית המדרש כמקום שפוסקים בו, לפי שלמדו: "משנחרב המקדש אין לו לקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח.), כפי שעסקו בסנהדרין הגדולה בזמן שעמד המקדש על כנו. כך גם "בית רבינו שבבל" הוא מקדש מעט, כפי שהיה המקדש למקום בו נפסקות ההלכות לעם.

יתרה מזאת דורש רבא (שם): "מאי דכתיב {תהילים צא-א} "ה' מעון אתה היית לנו"? אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות". במילה 'מעון' טמונה משמעות עמוקה: רבא סובר כי ה' שוכן עם ישראל כאשר הם מתכנסים לתפילה ולדרישת התורה דווקא, כנראה משום שראה רבא שה' שוכן בציבור העוסק ברצון ה' על ידי התורה כפי שעסקו הסנהדרין בסמוך לבית המקדש, וכאשר הוא דורש את רצון ה' ופוסק הלכות בבית המדרש משכין הוא את ישראל בתוך הקהל.

דעת רבי אלעזר היא שמקדש מעט הינו ביטוי למקום בו גר הרב הגדול של הגולה. רבי אלעזר סובר שכפי שביית המקדש היה המקום החשוב ביותר לעם, ולכן היו עולים אליו ומכבדים אותו, כך גם ביתם של הרבנים החשובים בימי הגמרא הבבלי, שהיה המקום החשוב ביותר שנמצא בגולה. נמצאנו למדים שחז"ל ראו את ה'מקדש מעט' כבתי הוועד של ישראל לתורה ולתפילה, המקומות שהוקדשו לעיסוק של רבים בדרכים לדבוק בה', אלו שנשארו לאחר חורבן הבית.

בהמשך הגמרא מובאת דעת רבי שמעון בר יוחאי, הלומד מן הפסוקים שהשכינה שורה בישראל בכל מקום שגלו אליו. וכך נאמר שם:

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו-שכינה עמהן.

**גלו למצרים שכינה עמהן שנאמר: {שמואל א ב-כז} "הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים" וגו'.
גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר {ישעיה מג-יד} "למענכם שלחתי בבלה".**

ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן. שנאמר {דברים ל-ג} "ושב ה' א-להיך את שבותך", 'והשיב' לא נאמר, אלא 'ושב'. מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות בכבל.

בבלי מגילה כט, ע"א

רשב"י מעצים את התפיסה שראינו ביחזקאל, ומדגיש כי ה' אינו שורה דווקא במקום שנאספים בו ללמוד תורה או להתפלל כפי שהציגו זאת האמוראים, אלא בכל בית ישראל, שחביבים ישראל על ה' והוא משגיח עליהם בכל מקום שהם. תפיסה זו מרחיבה את המושג מקדש מעט לבתי ישראל, כולם בניו.

מקדש קבע בעת הגאולה

נבואת יחזקאל על מקדש הקבע העתידי מופיעה בתוך נבואות הנחמה על ישראל:

וְדַבַּר אֱלֹהִים פֶּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְצָתִי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדָמָתָם: [...] וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלוּלֵיהֶם וּבִשְׂקוּצֵיהֶם וּבְכָל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: [...] וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁכַּנִּי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקַדְּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

יחזקאל פרק לז, כא-כח

לעומת תקופת הגלות, שבה יהיה לישראל מקדש מעט עם כל ההשלכות של הדבר (מקדשים רבים, פסיקת הלכות על ידי אנשים פרטיים, תפילות פרטיות וכד'), בעת הגאולה יהיה המקדש בעל מאפיינים בולטים של קבע - מקדש גדול יותר, מקדש בו יידעו כל הגוים שה' מקדש את ישראל בגלוי. דומים הדברים לדברי ה' לשלמה המלך בטרם בנה את המקדש הראשון:

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: הִבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר אִתָּה בְּנֵה אִם תִּלְךָ בְּחַקְתִּי וְאֶת מִשְׁפָּטִי תַעֲשֶׂה וְשִׁמְרָתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְלַכֵּת בָּהֶם וְהִקְמַתִּי אֶת דְּבָרֵי אִתָּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל דָּוִד אָבִיךָ: וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזָב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל. מלכים א ו, יא-יג

אלא שבשונה מבבניין בית ראשון, לאחר חורבן הבית קשה לקבל את ההבטחה שהמשכן יתקיים לעולם. מנין שהמקדש לא ייחרב שנית, חלילה, אם יחזרו ישראל לחטוא? בכדי לענות על כך נעיין בקצרה בתיאורו של מקדש יחזקאל.

לאחר תיאור מידות בית המקדש השלישי במראה הנבואה, מתואר שכבוד ה' חוזר לשכון בבית המקדש:

וַיֹּלְכֵנִי אֶל הַשָּׁעַר שֶׁעַר אֲשֶׁר פָּנָה דְרָךְ הַקְּדִים: וְהִנֵּה כְבוֹד אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדְּרָךְ הַקְּדִים וְקוּלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאֲרָץ הָאִירָה מִכְבֹּדוֹ: וּכְמֵרְאָה הַמְּרָאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי כְּמֵרְאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבָאִי לְשַׁחַת אֶת הָעִיר וּמֵרְאֹת כְּמֵרְאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל נְהַר כְּבֹד וְאֶפְלֵ אֶל פָּנָי: וּכְבוֹד ה' בָּא אֶל הַבַּיִת דְּרָךְ שֶׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דְּרָךְ הַקְּדִים: וּתְשָׂאֲנִי רוּחַ וּתְבִיאֲנִי אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מְלֹא כְבוֹד ה' הַבַּיִת: וְאֶשְׁמַע מִדְּבַר אֱלֹהֵי מַהֲבֵית וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם אֶת מְקוֹם

כְּסָאֵי וְאֵת מְקוֹם כְּפֹת רַגְלֵי אֲשֶׁר אָשְׁפֵן שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שֵׁם קְדוֹשֵׁי הַמָּה וּמְלֻכֵיהֶם בְּזוּזָתָם וּבְפָגְרֵי מְלֻכֵיהֶם בְּמוֹתָם: בְּתָתֵם סִפֵּי אֵת סִפֵּי וּמוֹזוֹתָם אֲצֵל מוֹזוֹתֵי וְהִקִּיר בְּיָנֵי וּבִינֵיהֶם וְטְמְאוּ אֵת שֵׁם קְדוֹשֵׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְאָכַל אֹתָם בְּאִפֵּי: עֲתָה יִרְחֲקוּ אֵת זְנוּתָם וּפָגְרֵי מְלֻכֵיהֶם מִמְּנוֹי וְשִׁכְנֹתֵי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

יחזקאל מג, א-ט

פסוקים ו'-ט' מתארים כיצד יישמר המקדש מלהיחרב בעקבות טומאות ישראל. בעל המצודות עונה שעם ישראל ירחיק מלבבו את העבודה הזרה וישתדל לשמור על טהרת הבית: "ירחקו מלבם זנות עכו"ם ולא יעמידו עוד במות על קברות המלכים ואף מקום קברות המלכים ירחיקו מביתי כי ינהגו בו קדושה יתירה ולכן אשכון בתוכם לעולם ולא תזוז שכינתי מביניהם" (מצודת דוד שם, ט. ד"ה 'עתה ירחקו וגו'). לעומתו, רש"י מסביר שלא ישראל ירחיק את הטומאות ויזהרו מלחללו, אלא ה' ירחיק את המקדש מישראל באמצעות היקף חומות גדול יותר, ועל ידי כך לא יוכלו ישראל לבוא למקדש כלל, וממילא לא יוכלו לטמאו: "על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף גבול גדול סביב (רש"י שם, שם. ד"ה 'עתה ירחקו וגו')." לפי עניו דעתו, דברי רש"י יותר קרובים לפשט הכתוב. ה' טוען כי הסיבה שהמקדש חולל נבע מקרבתם אליו: "בְּתָתֵם סִפֵּי אֵת סִפֵּי וּמוֹזוֹתָם אֲצֵל מוֹזוֹתֵי וְהִקִּיר בְּיָנֵי וּבִינֵיהֶם וְטְמְאוּ אֵת שֵׁם קְדוֹשֵׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (מ"ג, ח'). אילו היה המקדש רחוק מעם ישראל, לא היו ישראל באים בו ומטמאים אותו, וממילא לא היה ה' מענישם בצורה חריפה כל כך, "וְאָכַל אֹתָם בְּאִפֵּי" (שם, שם). כאשר עם ישראל קרובים לה', הם עלולים להיענש אם יחטאו יותר מאשר כשהם רחוקים. דוגמא לכך מוצאים אנו בסיפור חטא העגל. לאחר שחטאו אומר ה' למשה:

וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהָעַם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ: וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מְלֹאךְ וּגְרִשְׁתִּי אֶת-הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי הַחֲוִי וְהַיְבוּסִי: אֶל-אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם-קָשֶׁה-עֲרָף אֶתְּהָ פֶן-אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ. שְׁמוֹת לֵג, א-ג

ה' מודיע למשה שישלח מלאך להביא את ישראל לארץ ישראל, ולא יילך לפניהם בעצמו; זאת משום שעם ישראל עשוי לחטוא, ואם ישרה ה' בקרב ישראל העונש יהיה רב יותר. לכן עדיף לישראל שלא ה' יהיה בתוכם להעלותם לארץ ישראל, אלא מלאך. החלטה זו נדחתה לבקשת משה רבנו, אומנם בימי יחזקאל שב ה' ומעלה זאת:

וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן-אָדָם אֶת-מְקוֹם כְּסָאֵי וְאֵת-מְקוֹם כְּפֹת רַגְלֵי אֲשֶׁר אָשְׁפֵן-שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בֵּית-יִשְׂרָאֵל שֵׁם קְדוֹשֵׁי הַמָּה וּמְלֻכֵיהֶם בְּזוּזָתָם וּבְפָגְרֵי מְלֻכֵיהֶם בְּמוֹתָם: בְּתָתֵם סִפֵּי אֵת-סִפֵּי וּמוֹזוֹתָם אֲצֵל מוֹזוֹתֵי וְהִקִּיר בְּיָנֵי וּבִינֵיהֶם וְטְמְאוּ אֵת שֵׁם קְדוֹשֵׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְאָכַל אֹתָם בְּאִפֵּי: עֲתָה יִרְחֲקוּ אֵת-זְנוּתָם וּפָגְרֵי מְלֻכֵיהֶם מִמְּנוֹי וְשִׁכְנֹתֵי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם. יחזקאל מג, ז-ט

התנאי לנצחיותו של בית המקדש בירושלים, לפי יחזקאל, הוא ריחוק המקדש מישראל, וכאשר יפריד ה' את מקום המקדש מישראל ויאסור את הכניסה שהייתה מצויה עד כה, ישרה ה' שכינתו לעולם.

במאמר זה ענינו על השאלה כיצד חז"ל יצרו בתי כנסיות ובתי מדרשות - "מקדש מעט" - שהחליפו את בית המקדש שהיה בירושלים. ראינו שטומאת יושבי ירושלים בכל שכבות העם היא אשר גרמה להסתלקות השכינה מבית המקדש ומירושלים. עוד ראינו כי השאלה אם יהיה חורבן בירושלים היתה הבסיס למחלוקת הקשה בשאלה אם יושבי ירושלים הם שארית ישראל או שמא אנשי הגולה דווקא. בעוד שאנשי ירושלים טענו שאנשי הגולה אינם עם ה' ושנענשו לעולם, הראה ה' ליחזקאל שאין הדבר כך, אלא אדרבה יושבי הגלות הם הם שארית ישראל.

עוד ראינו שקיום המקדש לעולם תלוי בהרחקת המקדש מישראל, ועל ידי כך אף הטומאות יתרחקו. סוף דבר: יהי רצון שנזכה לבנות את המקדש מתוך טהרה וקדושה, ונקים משכן לשכינתו של ה', כמו שהבטיח יחזקאל:

בְּשׂוֹבְכֵי אוֹתָם מִן הָעַמִּים וְקִבְצֹתַי אִתָּם מֵאַרְצוֹת אֲבִיבָהֶם וְנִקְדְּשֹׁתַי בָּם לְעֵינַי
הַגּוֹיִם רַבִּים: וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיהֶם בְּהַגְלוֹתַי אִתָּם אֶל הַגּוֹיִם וְכִנְסֹתַי עַל
אֲדָמָתָם וְלֹא אוֹתִיר עוֹד מֵהֶם שָׁם: וְלֹא אֶסְתִּיר עוֹד פְּנֵי מַהֶם אֲשֶׁר שִׁפְכֹתַי אֶת
רוּחִי עַל בַּיִת יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' א-לֵהִים

יחזקאל לט, כז-כט

אמן כן יהי רצון.